

Златко Матић (Београд)

ЕКЛИСИОЛОГИЈА УСВОЈЕНИХ ДОКУМЕНАТА ПРАВОСЛАВНО- КАТОЛИЧКОГ ДИЈАЛОГА. УВОД У РАЗМАТРАЊЕ¹

Циљ овог предавања састоји се у покушају да се представе еклисиолошка начела која се уочавају и ишчитавају из пет до сада усвојених темељних докумената Мешовите међународне комисије за богословски дијалог Православне и Римокатоличке Цркве. Без много напора, могуће је приметити, а затим и промислити једну веома богату теологију Цркве, која је прилично стабилно присутна током свих 30-ак година званичног рада Комисије. Од првог усвојеног документа у Минхену 1982. године, до петог, Равенског (2007), који је директан плод дијалога на тему упоредне еклисиологије, догматска подлога рада Комисије јесте тзв. еклисиологија заједнице (киноније, општења).

Вишедеценијски рад је био неопходан да би се стрпљиво постављали еклисиолошки темељи дијалога у околностима великих политичких проблема, често унутарправославних, па да Комисија приступи анализи централне тачке раздора хришћанског Истока и Запада – питању власти (примата) у Цркви, као суштински теолошком – еклисиолошком проблему. Еклисиологија заједнице показала се јединим до сада могућим теолошким типом учења о Цркви који дозвољава третирање проблема првог у Цркви као онтолошком, суштинском питању, питању које се тиче самог бића Цркве. Схоластичка (јуридичка) еклисиологија, која је била званична, уџбеничка теологија оба хришћанска крила није могла, управо због своје стерилности, одвојености од литургијског живота Цркве, да отвори питање примата у Цркви, јер му је приступала као етичком, естетском или сувопарном правном питању, а не као онтолошкој реалности тријадолошког порекла.

Поменути Минхенски документ отворио је ново поглавље упоредне еклисиологије, што се наслућује из самог назива текста „Тајна

¹ Ас. протођак. Златко Матић – Еклисиологија на приетите документи на православно-католическия диалог. Въведение в изложението. Велико Трново, 17.9.2013. године.

Цркве и Евхаристије у светлости Тајне Свете Тројице“. Документ испитује живот и структуру локалне Цркве, будући да „Црква у историји постоји као локална Црква“². Тројични дар спасења је *koinonia*, која се изражава као евхаристијско сабрање локалне Цркве. Темелј и корен тог сабрања заправо је есхатолошко сабрање горњег Јерусалима, који си­лази од Оца. Тринитарна *koinonia* је, дакле, извор еклесијалне *koinoni*-је, али и киригматске (сабрање око живе, јеванђелске Речи), православне и правоверне (сабрање око истог исповедања вере), светотајинске (у Телу и Крви Христовој), *koinoni*-је у есхатолошким службама Светога Духа. На овом месту документ посебно разматра једну службу што има централно место у животу Цркве — епископску. Епископ је много више од носиоца неке функције тактичке, јурoдичке или прагматичне природе. Он се првенствено пројављује у мистириолошком, а не у институционалном виђењу Цркве — отуда његова *exousia*, која се пројектује и на друге сфере живота Цркве. Епископ је, надаље, гарант јединства локалне Цркве са свим осталим Црквама у простору и времену (носилац апостолског предања у својству возглавитеља локалне црквене заједнице).

Документ нуди пут уравнотеженог односа локалног и универзалног у еклесиологији, повезујући то питање са тријадолошким архетипом. Са тим проблемом је директно повезана и тема места и улоге епископа и његове службе, *épiscopé*, на васељенском нивоу, у заједништву са другим архијерејима. Иако у тексту налазимо изјаве типа: „Присуство епископа суседних катедри на литургији његове хиротоније „сакраментализује“ и актуелизује *koinoni*-ју“, или: „*episkopē* универзалне Цркве поверена је, Духом Светим, целокупном збору локалних епископа, који су међусобном општењу“, ипак је јасно да у почетној фази дијалога двеју Цркава питања саборности и првенства нису могла бити отворена,³ узимајући у обзир сву сложеност проблема и измешаност богословских аргумената са наносима историјског, социополитичког и психолошког карактера.

Три наредна донета документа (Бари, Валам и Баламанд) наста­вљају анализу теолошких разлика православних и римокатолика, верно се ослањајући на својеврсни азбучник екуменске еклесиологије Минхенског документа. Учење о јединству у вери као предуслову општења у тајнама (Бари, 1987) и, посебно, у светој тајни свештенства (Нови Валам, 1988), договор о укидању унијатизма као метода за васпостављање је-

² Изузетну важност теме показаће анализе и расправе о односу локалне и универзалне Цркве у деценијама које су уследиле, а које врхуне у тзв. Рацингер–Касперовој дебати.

³ Због тога су чланови Комисије, представници Православне Цркве, одбили да се у завршним тачкама документа помене улога римског епископа у оквиру теме саборности Цркве, иако су римокатолици то предлагали.

динства (Баламанд, 1993), довели су до могућности да чланови Комисије донесу један од најважнијих закључака у историји екуменског дијалога – Равенски документ.

Овај документ крупним корацима приближава чланове Комисије и све којима је јединство Цркве на срцу кључном проблему у дијалогу православља и римокатолицизма, питању првенства римског епископа у Цркви. „Једина озбиљна богословска контроверза између нас и Православне Цркве јесте питање римског примата“, тврди кардинал Валтер Каспер⁴. Проблем власти у Цркви, дакле, мора бити разматран са највећом пажњом, али у оквирима еклисиологије заједнице, која представља догматску подлогу рада Комисије од њеног настанка⁵.

Кључни став Равенског документа огледа се у идеји да „саборност/ синодалност“ Цркве не само да не негира власт/ауторитет у Цркви, па самим тим ни примат у њој, већ потребује то исто првенство као своју потврду, гаранцију и услов опстајања у јединству. Документ, надаље, проучава службу првог (главе, началника) у Цркви и то на локалном, регионалном и васељенском нивоу. Строго остајући у оквирима еклисиологије киноније и позивајући се на 34. апостолски канон, документ препознаје носиоце првенства на сва три поменута нивоа, у службама, редом: локалног епископа, архиепископа или патријарха и римског епископа – папе. То троструко остваривање саборности и примата засновано је на светототачкој Тријадологији и иконизацији унутартројичних односа на евхаристијском сабрању, што је узор организације Цркве у простору и времену. Сам 34. апостолски канон, који говори о потреби признавања једног (првог) од многих, али и прихватања многих од првог, завршава се доксологијом Светој Тројици, указујући тако да уређење Цркве Божје проистиче из „поретка“ Личности Свете Тројице

⁴W. Kasper, „L'unica Chiesa di Cristo. Situazione e futuro dell'ecumenismo“, *Il Regno – attualità*, 4/2001, 127–135 (131). Кардинал, наиме, сматра, да *Filioque* данас, макар за римокатолике, не представља више камен спотицања у дијалогу, особито након изјаве Појашњење о исхођењу Духа Светога у грчкој и латинској традицији, које је објавио Понтификални савет за промоцију хришћанског јединства, 1995. године. Текст поменутог Појашњења и битне коментаре проблема *Filioque*, могуће је, на српском језику, наћи у З. Матић (ур.), *Filioque – Историјски и теолошки аспекти једног проблема*, Пожаревац: Одбор за просвету и културу Епархије пожаревачко–браничевске, 2012.

⁵Из обиља литературе на тему еклисиологије заједнице, издвајамо само неколико истраживања која су у контексту тема рада Комисије: А. De Halleux, „La collégialité dans l'Eglise ancienne“, *Revue théologique de Louvain* 24 (1993) 433–454; J. Famerée, „Collégialité et communion dans l'Eglise“, *Revue théologique de Louvain* 25 (1994) 199–203; А. Cattaneo, „Ecclesiologia eucaristica e primato: un punto cruciale nel dialogo ecumenico“, *Annales theologici* 14 (2000) 153–196; R. Giraldo, „Chiesa locale, collegialità e papato“, *Studi ecumenici* 26 (2008) 227–243.

и да се Црква устројава на славу Једнога Бога Оца, који рађа Сина и исходи Духа.

Цитирајући овај канон, чланови Комисији следују светим Оцима и указују на првенство и саборност у Цркви, као на онтолошке претпоставке њеног јединства и есхатолошке истинитости. Како сабор, тако и први епископ сабора, јесу неопходни да бисмо имали Цркву: ни сабор, ни први у њему нису етички или естетски елементи Цркве, већ припадају самом њеном бићу. Нема Цркве ако није саборна, нема саборности, без првог на сабрању⁶. То важи за сва три нивоа пројаве синодалности и примата у Цркви: „У Православној Цркви никада нису постојали сабори без првога, што јасно показује да ако саборност јесте еклисиолошка, тј. догматска неопходност, онда и примат мора да буде такав. Чињеница да сви сабори имају првога као еклисиолошку неопходност значи да би васељенски сабори такође требало да имају првога (*primus*). Ово аутоматски повлачи потребу за универзалним првенством“⁷.

У 41. параграфу нашег документа, читамо да се „обе стране слажу да Рим, као Црква која „председава у љубави“ према изразу Св. Игњатија антиохијског (Римљанина, Пролог), заузима прво место у поретку, и да је епископ Рима стога био први (протос) међу патријарсима. Они се не слажу, међутим, око тумачења историјских доказа из ове ере везано за прерогативе бискупа Рима као првог, ствар која је већ била схваћена на различите начине у првом миленијуму“. На овом месту напомињемо да „тумачења историјских доказа“, баш као ни тумачење „библијских“ сведочанстава нису до сада дала вредније резултате када се ради о схватању места, улоге и прерогатива власти римског епископа. Ни историјска, ни скриптуралистичка подлога дијалога нису дискусију далеко одвеле. Управо због тога митрополит пергамски, између осталих, инсистира на богословској (догматској) подлози дијалога о теологији примата. „Ако се, дакле, не можемо сусрести на пољу библијске егзегезе или историје, онда се можемо запитати да ли је могућ сусрет на основама неких темељних теолошких принципа да бисмо дали заједнички одговор на питање да ли нам је и из којих теолошких разлога потребан васељенски *primus*, као и то како можемо разумети његову природу и службу“⁸?

На сличан начин разумемо и основна питања која овај документ отвара и која су пред члановима Комисије и пред Црквама, а и пред

⁶ О централном значају који у еклисиологији заузима појам „првога“ у корелацији са многима, врло ефектно расправља М. Vasiljević, „Unitas et alteritas u eklisijologiji sinodalnosti“, *Vrhbosnensia*, 10 (2006) 1, 29–48.

⁷ I. Zizioulas, „Recent discussions on Primacy in orthodox theology“, W. Kasper (ed.), *Il primato petrino. Cattolici e ortodossi in dialogo*, Roma, 2004, 249–264 (260).

⁸ Исто, 263.

свима нама, управо у наше време: „Која је специфична улога епископа „прве катедре“ у еклисиологији киноније и у погледу онога што смо рекли о саборности и власти у овом тексту? Како учење Првог и Другог Ватиканског концила о универзалном примату треба схватити и доживети у светлу црквене праксе првог миленијума? Ово су кључна питања за наш дијалог и за наше наде у обнављање пуног општења (заједничарења) међу нама“ (Равенски документ, 45).

Summary

Zlatko Matic (Belgrade)

The Ecclesiological Principles of Theological Dialogue Between the Roman Catholic Church and the Orthodox Church – Introduction

The author pays attention of the work of the Joint Commission for theological dialogue between the Roman Catholic Church and the Orthodox Church. During the second plenary meeting (Munich, June 30 to July 6 1982), Commission published a doctrinal document *The Mystery of the Church and of the Eucharist in the light of the Mystery of the Holy Trinity*, which contains some important ecclesiological points of Christian faith (“which is the continuation of that of the apostles”) in the sacramental perspective of the Church.

Having studied the Ravenna document, the Russian Orthodox Church dis a greed with it in the part that refers to synodality and primacy on the level of the Universal Church. Members of the Holy Synod of Russian Orthodox Church (ROC), during the meeting at 25–26 December 2013, are adopted official document Position of the Moscow Patriarchate on the problem of primacy in the Universal Church. The aim of this paper is to present and analyze, for the future of the ecumenical dialogue, very important document of ROC.

Keywords: primacy, bishop of Rome, papal primacy, *primus inter pares*, primacy in honor.